

5. Retorika

szónoklattan

közléshelyzet: nyilvános, élőszó

cél: ismeretközlés, meggyőzés, érzelemkifejezés, esztétikai funkció

kapcs. a tudományos, szakmai, publicisztikai, társalgási stílussal

nyilvánosság: felelősség – szabálykövetés, esztétikai szerep, igényesség

élőszó: azonnali megértésre törekszik, érzelmi hatás is fontos, nem nyelvi kifejezéseknek nagy szerepe van, a hallgató visszajelzéseire is figyelni kell, kapcsolatteremtés és –tartás
szónoknak tekintettel kell lennie: hallgatóság visszajelzései, beszélő és hallgató közti kapcsolatot, szöveg témája, közös nyelv, közös előismeretek – nyelvi és nem nyelvi jelek tudatos használata

műfajai:

ókor: tanácsadó beszéd (pl. politikai)
törvényszéki beszéd
alkalmi beszéd (bemutató beszéd)

ma: + előadás
alkalmi ünnepi beszéd
felszólalás
tárgyalás
értekezés
nyilvános vita
tévés-rádiós műfajok

különböző a beszédhelyzet, cél, a hallgatók várakozása, fölkészülés lehetősége (azonnali reagálás, vázlat, megírt beszéd) – megformálás változatos

fontos: igényesség és természetesség

szóhasználat: irodalmi nyelv – szóválasztás alapja: megértés első hallásra (hallgató előismereteire, érdeklődésére tekintettel)

mondatszerkesztés: világos, előrehaladó, rövidebb mondatok, kevés hiányos mondat

szövegszerkesztés: erősebb tagolás, gyakori utalások (előre, vissza), ismétlés

nem nyelvi kifejezőeszközök: tiszta kiejtés, hangsúlyozás árnyaltsága, tempó és szünet tudatos használata

szerkesztés – érvelő szöveg

A retorika története

görög retorika

demokrácia – politikai életben nagy szerepe volt a nyilvános beszédnek

Arisztotelész (i.e. 384-322.): Rétorika

római retorika

Cicero (i. e. 106-43): Orator

Quintilianus (i. sz. 35. k. – 96. k.): Institutio oratoria

magyar retorika

reformkor

Kölcsey Ferenc: A magyar nyelvbeli előadás tudománya, 1827

Széchenyi István, Kossuth Lajos

Deák Ferenc

A szóközi beszéd részei a hagyományos felosztás szerint

1. bevezetés (captatio benevolentiae – a hallgatóság jóindulatának megnyerése)

2. a tényállás tárgyalása (rövid, világos, tömör, hihető)
 3. tétel (miről akarjuk meggyőzni a hallgatóságot – rövidnek, egyértelműnek kell lennie)
 4. bizonyítás (különbéle eszközök segítségével)
 5. cáfolás (a lehetséges ellenérvek megcáfolása)
 6. befejezés, következtetés
- később megjelent még a szórakoztatás kedvéért a kitérés is

A szóközi beszéd stíluszintjei a hagyományos felosztás szerint

1. egyszerű stílus
2. közepes stílus
3. fenséges stílus

A jó szóköz

tisztesség – erkölcsi hitelesség feltétele a meggyőzőségnek
találékonyosság – előadás közben alkalmazkodás
szerkesztőkészség
stílusérzék
emlékezőtehetség
előadókészség

A szóköz feladatai

anyaggyűjtés
anyag elrendezése
szöveg megfogalmazása, kidolgozása
előadásmód megtervezése
szöveg emlékezetbe vésése
szöveg előadása

A szövegszerkesztés

téma – cím – szövegtípus – kommunikációs körülmények
elővázlat az anyaggyűjtéshez

anyaggyűjtés

források:

könyvek, folyóiratok, filmek, tömegkommunikáció, internet, személyes
beszélgetés

megfigyelés, kísérlet, személyes élmények

ezekből következtetések

elrendezés

tények, adatok, ismeretek, gondolatok csoportosítása

tételmondatok köré rendezés

vázlat

tételmondatok

kulcsszavak, tények, adatok

Az elrendezés elvei

szöveg egysége

haladás és folyamatosság

logikus elrendezés

arányosság

fokozatosság

teljesség, befejezettség

kidolgozás

nem szó szerinti megfogalmazás – terv
stílusértékkel rendelkező nyelvi elemek kiválasztása, képek
szerkezeti megoldások, alakzatok
kapcsolóelemek
nem nyelvi kifejezőeszközök
emlékezetbe vésés, előadás
tételek, érvek, idézetek, beszédfordulatok
próbaelőadás

Az érvelő szöveg

Fölépítés

bevezetés

érzelmekre hat

hallgatóság jóindulatának megnyerése (*captatio benevolentiae*)

figyelemfölkeltés: témaválasztás indokoltsága, téma fontossága, megközelítés

újszerűség

megértés előkészítése: fontosabb adatok, helyszínek, szereplők, anyaggyűjtés

forrásai

kifejtés menete: kapcsolatteremtés a beszéd fő részeivel

elbeszélés

téma megjelölése (expozíció)

rövid, tömör, világos, tárgyyszerű

részletezés

tétel kifejtése – példa (kitérő)

bizonyítás

adatok, tekintélyek

példák, összefüggések, következtetések

cáfolás

ellentétes vélemények megcáfolása – érvek

befejezés

érzelmekre hat

kapcsolatot teremt a beszéd többi részével

fő gondolatok megismétlése

összegzés

kitekintés

érzelmi zárás

személyesség

tekintély

hallgatók megszólítása, bevonása

Érvelés

Az érv szerkezete

tétel

bizonyíték

összekötő elem a tétel és a bizonyíték közt

Az érvek fajtái

milyen logikai úton jutunk a következtetéshez

meghatározásból levezetett érv

definíció: *genus proximum, differentia specifica*

jellemző tulajdonságok
összetevők
hasonlóság, szembeállítás
példák
funkció

részletes meghatározás – egyedüli helyes választásként tűnik fel (érzelmekre hatás)

ok-okozati összefüggésből származó érv
több ok
ok megkülönböztetése a véletlen egybeeséstől
körülményekből levezetett érv
körülmények részletes leírása
összehasonlításon alapuló érv
hasonlat, metafora
ellentétben alapuló érv
ellenkezőjének bizonyítása
általános-egyes elvén alapuló érv
általánosra vonatkozó egyesre is vonatkozik (szillogizmus)
bizonyítékokból származtatott érv
tények, adatok, kutatási eredmények, tekintélyre hivatkozás

Az érvek elrendezése

erős és gyenge érvek
erős köré csoportosítjuk a gyengébbeket
fokozatosság – gyengéssel kezdjük, végén a legerősebb

Az érvelés módszerei

egyedi esetből, tényekből általánosítás – indukción
általános tételből következtetés az egyedire – dedukción

A cáfolat

ellenfél véleményének megértése
gondolatmenetének összefoglalása – érvelés gyenge pontjainak megtalálása
axiómák – csakugyan azok-e
kiinduló tételek – megbízhatóak-e
fogalmak meghatározása – pontos-e
következtetések – helyesek-e
feltételezések – megállnak-e
megközelítés – egyoldalú-e vagy többsíkú

Az előadás

vázlat használata
kapcsolattartás a közönséggel
mondatfonetikai eszközök tudatos használata
nem nyelvi kifejezőeszközök változatos alkalmazása